

Cami Musikisi ve Din Görevlilerinin Yeterlilikleri¹

Yrd. Doç. Dr. Ubeydullah Sezikli

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Musikisi Anabilim Dalı
Öğretim Üyesi

Musiki, hayatın her noktasında bizimle beraberdir. Doğduğumuzda kulağımıza okunan ezanla başladığını zannetsek de aslında musiki, bugünün bilim adamlarına göre anne karnında başlar. Sufilere göre ise kalbin ritmidir ve o atmaya başladığı an musiki de başlamış demektir. Hatta bazı sufilere göre musiki, ruhlar âleminde Allah'ın "Ben Sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusunda bulunan ahenkle başlar.

Allah Hz. Âdem'i, maddi ve manevi olarak iki tür ihtiyaçla yaratmıştır. Maddi ihtiyaçlar aynı zamanda hayvanlarda da olan ihtiyaçlardır. Bunlar yemek, içmek, uyumak gibi bedensel ihtiyaçlarımızdır. Aynı şekilde insanın manevi yönünden doğan ihtiyaçları da vardır. Fakat bunlar beden ihtiyaçları gibi görünür değildirler.

Allah, ruhu (maneviyatı) ve bedeni (maddiyatı) yaratırken hep muhtaç olarak ve kendi gereksinimleriyle birlikte yaratmıştır. İnsanın bedeni ve ruhu sürekli beslenmeye ve yapısına uygun biçimde gıda almaya muhtaçtır. İşte ruhun ihtiyacı olan bu gıda tamamen Allah'tan geldiği belli olan (vehbî), çalışmaksızın varlığı ortaya çıkan ancak çalışarak geliştirilen güzel sanatlardan karşılanmaktadır.

Yaratılışımızdaki beden ve ruh, aslında sürekli gelişmeye açıktır. Bu gelişme, ruhumuzda (maneviyatımızda) tıpkı bedenimizde olduğu gibi derece derecedir. Bir haltercinin çok hafif kilolarla başladığı eğitimini, antrenörünün gözetiminde artırması gibi ruh dediğimiz maneviyatımızı da ruh terbiyecisi olarak niteleyebileceğimiz insanlar vasıtası ile geliştirebiliriz. Bu terbiyede kullanılan yardımcı materyaller arasında en önemli faktör, sanat ve sanatın içerisinde de musikedir.

¹ Tebliğin Cami musikisi ile ilgili bölümü "Makamlarla Türk Din Musikisi Eğitim Seti" isimli eserden alınmıştır.

İbn Sina'nın tanımıyla müzik, birbirleriyle uyumlu olup olmamaları yönünden sesleri ve bu sesler arasına giren zaman sürelerini, bir melodinin nasıl kompoze edildiğinin bilinmesi amacıyla araştıran matematiksel bir ilimdir.

Seslerin bir sanat çerçevesi içerisinde sunulması demek olan müziğin en yaygın tarifi ise şöyledir: Bir duygu, düşünce veya bir olayı anlatmak gayesiyle ölçülü ve ahenkli seslerin belli bir sanat anlayışı içerisinde, ritimli veya ritimsiz olarak estetik bir şekilde bir araya getirilme sanatıdır.

Beethoven'ın tabiriyle müzik, insanı Allah'a en ziyade yaklaştıran unsurdur ve tüm bilgilerin, bütün felsefelerin üzerindedir. Müziğin doğrudan ruha hitap etmesinden hareket eden Goethe, ruhun da kendisini en iyi şekilde ancak müzikle ifade edebileceği sonucuna varmaktadır.

Hız. Mevlâna, musikinin, ancak Allah âşıkları için ruhun gıdası olabileceğini belirtmiş, "zira musikide gerçek sevgiliye kavuşma ümidi mevcuttur" şeklinde ifade etmiştir.

İmam Gazali ise müziğin kendisine tesir edemediği insanın ruhunun, ileri derecede yapısal bozukluk içerisinde olduğunu anlatmış; Kınalızâde Ali Efendi de bu türlü insanların "cemâd-ı mutlak" (ruhsuz bir varlık) olarak telakki etmiştir.

Musiki, yukardaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi insanın manevi dünyası ile direkt alakalıdır. İlkel veya semavi tüm dinler, musikiyi kullanmışlardır. İslamiyet'in musikiye verdiği önem daha Hz. Peygamber zamanında Hz. Peygamber'in güzel sesi tercihleri nedeni ile başlamıştır. Bunun yanı sıra İslam'ın ezan ve Kur'an gibi temel unsurlarının sesle alakalı olması, dinî musikinin temellerini oluşturmuştur.

Cami musikisi, temelde namaz ibadeti ile ilgilidir. Cami musikisi, sadece insan sesi ile icra edilen musikedir. İstanbul, Osmanlı döneminde fethinin ardından hem ilmin hem de kültür ve sanatın merkezi olmuştur. Yüzyıllar içerisinde kültür ve sanatın gelişmesi sonucunda, İstanbul tavrı denilen okuma tavrı, bu şehirde kendini bulmuştur. İstanbul'u İstanbul yapan unsurların başında musiki gelmektedir. İstanbul şehir kültüründen beslenen bu musiki anlayışı, akislerini en güzel şekilde camide bulmuştur. Cami musikisi de zirvesine bu şehirde ulaşmıştır.

Cami musikisine güftelerinden dolayı daha zâhidâne bir üslup hâkim olmuştur. Camide ortaya çıkan musiki, daha çok irticali (doğaçlama) bir musikedir. Buna rağmen, İstanbul'da cami musikisinde doğaçlama ortaya konulan eserler bile bir sanat kuralı içerisinde olmuştur. Cami musikisi içerisinde en çok okunan eser ise, Allah'ın son peygamberi Hz. Muhammed (s.a.s.)'e gönderdiği Kur'an-ı Kerim'dir. İslam'ın sesle olan bu direkt irtibatı, İslam ile musiki arasındaki ilişki gün geçtikçe gelişmiştir. Aşağıda İslam kültür tarihimiz içerisinde Osmanlı coğrafyasında ortaya çıkan cami musikisi formları hakkında kısa bilgiler vereceğiz. Cami musikisinin en önemli formu İslam'ın en büyük mucizesi Kur'an-ı Kerim'dir.

1- Kur'an-ı Kerim

Yüce yaratıcı, insanı, yaratılışında üstün özelliklerle donatmış ve her kuluna farklı yetenekler bahşetmiştir. Bu yeteneklerden birisi de yaratılıştan var olduğuna inanılan musikedir. Zaten sufilerin inanışına göre musiki, Hz. Âdem ile var olmuştur. Çünkü Allah Hz. Âdem'e musikinin iki temel unsuru olan ses ve kalbi, yani ritmi vermiştir. Peygamberlerin ruhları, aydınlatılmış ruhlardır. Bu yüce ruhlar, fiziksel olarak algılanabilen bireysel müzikten yola çıkarak, evrensel müziği hissedebilecek güçtedir. Öyle ki Allah, peygamberlerine tebliğlerinde kullanmaları için musiki nimetini vermiştir. Örneğin Davut (a.s.), kutsal kitabı olan Zebur'u makamla ve enstrümanla tebliğ etmiştir. Son mukaddes kitap olan Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ilim ve sanat dalları ile ilişkisi olduğu gibi özelde musiki ile doğrudan irtibatı vardır. *Çünkü Kur'an-ı Kerim edebi olduğu kadar müzikal de bir mucizedir.* Bu konuda Muhammed Hamidullah'ın Fransız müzisyen Abdullah Gilles Gilbert'ten dinlediği şu satırları nakledebiliriz: "Dünyanın bütün dillerinde nazım eserlerde ritim mevcut olmakla birlikte, bunların hiçbirisinin nesir parçalarında ritim görülmemektedir ki Kur'an-ı Kerim bunun bir istisnasını teşkil etmektedir; öyle ki Kur'an-ı Kerim okunurken, herhangi bir ayette geçen sadece tek bir kelime değil, tek bir harf bile atlanılacak olsa, bu, dinleyenin kulağını tırmalamakta ve şiir okunurken mısralardaki duraklama ve aralıklara riayet etmeme gibi benzer bir ses bozukluğu ortaya çıkarmaktadır."

Kur'an, musikimiz için ayrı bir değerdir. Zira Türk musikisi ve Kur'an iç içe geçmiş tir. Bu konuda Hz. Peygamber döneminde yaşanan bir olayı da sesin Kur'an'la birleştirildiğinde ortaya çıkardığı etkiyi anlatmak için aktarmak isteriz. Üseyd bin Hudayr'dan (r.a.) rivayet olunur:

"Atı yanında bağlı iken Üseyd gece vakti Bakara sûresini okuyordu. Kur'an okunurken birden at deprenmeye başladı. Üseyd sustu. O susunca at sakinleşti. Üseyd tekrar okumaya başladı, at yine şahlandı. Üseyd sustu, atta sakinleşti. Bundan sonra Üseyd bir kere daha okumaya başladı, at yine hırçınlaştı. Üseyd de artık vazgeçti. Üseyd'in oğlu Yahya ise ata yakın bir yerde (yatmakta idi).

Atın çocuğa bir zararı dokunmasından endişe ederek çocuğu geriye çekti. Bu sırada başını kaldırıp göğe baktığında beyaz bulut gölgesine benzer bir ses içinde kandiller gibi bir takım ecramin parlamakta olduklarını gördü. Sabah olduğunda Üseyd Resûlullah'a bu olayı anlattı. Nebi ona: 'Oku ey Hudayr oğlu, oku ey Hudayr oğlu' diyerek okumaya devam edilmesi gerektiğini bildirdi. Üseyd: 'Ya Resûlullah, atın Yahya'yı çiğnemesinden endişe ettim. Çünkü çocuk ata yakın bir yerde idi. Onun için okumayı kesmek zorunda kaldım. O sırada başımı göğe doğru kaldırdığımda gökyüzünde beyaz bulut gölgesi gibi bir beyazlık içinde kandiller gibi ışıkların parlamakta olduklarını gördüm. Artık bu beyaz gölge tabakası içindeki ziyâ manzumesi ile göğe doğru çekilip çıktı. Nihayet onu

görmez oldum' dedi. Resûl-i Ekrem: 'Bilir misin onlar nedir?' buyurdu. Üseyd, 'Hayır' diye cevap verdi. Resûl-i Ekrem: 'Ey Üseyd, onlar meleklerdi senin sesine yaklaşmışlardı. Eğer okumaya devam etseydin. Sabaha kadar seni dinlerlerdi. İnsanlar da onlara bakarlardı. Halkın gözünden gizlenmezdi.'

İslam inancında musiki, Hz. Peygamber'in teşviki ile neşv ü nemâ bulmuştur. Hz. Muhammed (s.a.s.), "Kur'an'ı seslerinle güzelleştiriniz" buyurarak, ezanı, sesi güzel olan Hz. Bilal'e okutmuş, musiki ilminin gelişmesine, birçok formlar ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu emirlerin Türk Musikisini ne kadar derinden etkilediğini görmek için Türk musikisinin en önemli isimlerinden Abdülkadir-i Merâgî'nin 9 Mayıs 1415 te yazdığı "Câmi'ul Elhân" isimli musiki nazariyatı eserine bakarsak şu ilginç cümleleri görürüz:

"Babamın beni musikide eğitmesinin nedeni, Kur'an hafızı olmamdan dolayı, sesler bilgisini hakkıyla öğrenebilmem ve Kur'an tilavetini güzel seslerle yapabilmem içindi. Bu en başta bilmem gereken şeydir".

Yine Merâgî, musiki ilminin amacı başlığı altında şu satırları yazmıştır:

"Musiki ilminin gayesi, bu fennin icrasıyla ortaya çıkan ve arka arkaya gelen kuvvetlerle güzel nağmeler ortaya çıkararak dinleyicilere ulaştırmaktır. Bu durumda güzel nağmelerin bilgisine muhtaç olduk. Bizim, Kur'an'ın güzel sesli okuyucular tarafından doğal bir sesle okunmasına görevli olduğumuz gibi, musiki icrasında da soydan gelen hoş sesli okuyuculara ihtiyacımız vardır. Söz konusu musiki bilgileri, güzel sesleri bir araya getirdiğinden; bu, nur üstüne nurdur. Nebevi bir hadise dayanılarak amel edilip Kur'an dinlemenin zevkini ve huzurunu verir. Eğer bizim nağmelerle ilgili bir bilgimiz olmazsa muhtemelen tizliğini ve pestliğini ayarlayamayız ve dinleyenleri nefrete sürükleriz ki, Allah korusun, Kur'an okumaya, nağmelerin uyumsuzluğu sebebi ile nefret oluşur. Bu sebepten Mustafa (sa.s.) buyurmuştur ki: "Kur'an'ı seslerinle güzelleştiriniz, çünkü güzel ses Kur'an'ı iyi düşünmeyi artırır" "Zeyyinû" emir sığısıyla söylenmiştir. Bu nedenle mutlaka Kur'an okunurken seslerin uyumsuzluğundan kaçınılmalıdır. Peygamber (a.s.)'in tabiriyle: "Her şeyin bir tatlı yolu vardır, Kur'an'ın tatlı yolu da onu güzel bir sesle okumaktır." Peygamber (a.s.): "Kur'an'ı kötü sesle okumaktan uzak durun" demiştir. Ve Peygamber (a.s.): "Allah Tealâ'nın izni Kur'an'ı güzel terennümlerle okumayadır, bu, Peygamberden değil Allah Tealâ'dandır".

Tüm bunların yanı sıra Kur'an'ı musiki ile okurken dikkat edilmesi gereken konular vardır. Bunları maddeler hâlinde şöyle sıralamak gerekir:

- 1- Kur'an'ın okunuşunda kullanılan tecvit kaidelerinin dışına çıkmamak.
- 2- Makamla okuyacağım diyerek Kur'an'ı şarkıya çevirmemek.
- 3- Harflerin mahreçlerini musiki yapıyorum diye yanlış çıkarmamak.

4- Kur'an'ı aşırı makam ve nağmeye boğmamak.

Burada maksat, bir musiki icrasından daha çok yukarıdaki hadislerde de geçtiği gibi Kur'an'ı iyi düşünmeyi artırmaktır. Bu ise insanların manevi dünyasında bir şeyler uyandırarak daha fazla mümkündür.

2- Ezan

Ezan Arapça "عزائي" harflerinden türemiştir. Bu da Türkçe'de "bildirmek, duyuru" manalarına gelmektedir.

Cemaat-i müslimini namaza davet ve vakit namazının ilanı için, bilinen yol üzere özel lafızlarla müezzin tarafından edilen nida, namazın sadası: Ezan-ı Muhammedî" şeklinde tarif edilmektedir. Ezanın varlığı, kitap ve sünnet ile sabittir. Kur'an-ı Kerim'de;

"Siz namaza çağırduğunuz vakit onu alaya alıp eğlence yerine koyuyorlar. Bu, şüphesiz onların akılları ermeyen bir toplum olmalarındandır" (Mâide; 58) buyrulmaktadır.

Bir diğer ayet-i kerimede ise Cenab-ı Allah;

"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır" (Cuma; 9) buyurmaktadır.

Sünnet-i seniyyede ise Hz. Abdullah b. Zeyd el-Ensari'nin (ö. 23/644) rüyası ile şu hadis-i şerifte sabittir.

"Mekke'de Müslümanlar azınlıkta oldukları için ibadetlerini gizli olarak yapıyorlardı. Namaz vakitlerini bildirmek için de herhangi bir şekil tespit edilmemişti. Fakat Medine'de Müslümanlar hem hürriyete kavuştular, hem de sayıları çoğaldı. Müslümanlar namazlarını Hz. Peygamber (s.a.s.)'in arkasında cemaatle kılar, Onun terbiyesiyle yetişirlerdi. Bu sebeple Medine'nin çeşitli mahallelerinde dağınık olarak yaşayan Müslümanlar, namaz vakti yaklaşınca Resûlullah (s.a.s.)'ın imamlığında cemaatle namaz kılmak için mescide gidiyorlardı.

Henüz namaz vakitlerini kendilerine bildirecek belli ölçüleri olmadığı için bazı Müslümanlar mescide çok erkenden gidiyor, bazıları da cemaate geç kalıp, cemaat sevabını kaçırdıklarına üzülüyorlardı. Özellikle uzakta oturanlara namaz vakitlerini bildirmek gerekiyordu. Resûlullah (s.a.s.), bu iş için ashabdan bazılarına görevlendirmişti. Bu insanlar sokakta dolaşıp "es-salâ! es-salâ!" diye sesleniyorlardı. Bu şekilde koşuşturup bağırmanın pek pratik olmadığı ve faydasız olduğu görüldü. Bir sürede sahabiler damlara çıkıp, belli bazı işaretler yapmaya başladılar. Bunu görenler namaza geliyor, göremeyenler ise namazı kaçırıyorlar ve işlerinden de oluyorlardı. Dolayısıyla namaz vakitlerini bildirecek esaslı bir sisteme ihtiyaç vardı. Bazı arayışlar sürüyor ama bir türlü neticeye varılamıyordu.

Bir gün yine bu meseleyi görüşmek üzere Resûlullah (s.a.s.) ashabını topladı; cemaatten herkesin görüşü alındı. Bazıları namaz vakti gelince "bir bayrak dikeriz; halk bayrağı görünce birbirine haber verir" demiş ama bu tedbir beğenilmemiştir. "Kun" veya "Şebbûr-i Yehûd" da denilen "Nefir"den (borazan) bahsedilmiş; "Bu da Yahudiler'in işidir" buyurulmuştur. Ateş yakma teklifi de "Mecusîlere benzeme" endişesiyle reddedilmiştir. "Nâkûs" (çan) kullanma konusunda "Bu da Nasârâ işidir" buyurulmuştur. Görüşmeler bu minval üzere devam ederken, sahabeden birisi "Rumlar gibi def çalalım" diye yeni bir teklif getirmiştir. Ama bu tekliflerden hiçbiri başkasına benzeme endişesiyle kabul edilmemiştir.

İşte bu günlerde, özellikle nâkûs (çan) çalınması fikri ön plana çıktığı sıralarda Ashab-ı Kiram'dan Abdullah Zeyd b. el-Ensâri bir rüya görmüştür. Diğer sahabilerin de rivâyet ettiği bu olayı kendi dilinden aktarıyoruz: "Resûlullah (sa.s.) namazın cemaatle kılınabilmesi için nâkûs yapıp çalınmasını emrettikleri sırada idi. Rüyamda bana elinde nâkûs bulunan biri uğradı. Ona "Ey Allah'ın kulu, şu nâkûsu satar mısın? dedim. "Ne yapacaksın?" diye sordu. Ben de "Bununla insanları namaza davet ederiz" diye cevap verdim. "Sana daha hayırlısını göstersem olmaz mı?" dedi; ben de "Hay hay" dedim. Bunun üzerine;

Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber
Eşhedü en lâ ilâhe illallah, Eşhedü en lâ ilâhe illallah
Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah,
Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah
Hayye ale's-Salâti, Hayye ale's-Salâti
Hayye ale'l-Felâhi, Hayye ale'l-Felâhi
Allahu ekber, Allahu ekber, Lâ ilâhe illallah"

cümlelerini söyledi. Sonra biraz geri çekilip ve yine bana dönüp: "Namaza kalkacağın vakit de bu lafızlara "Kad kâmeti's-salâ, Kad kâmeti's-salâ"yı eklersin" dedi. Sabah olunca Nebiyy-i Ekrem (s.a.s.)'in yanına gelip, gördüğüm şeyi haber verdim. Buyurdu ki "İnşallah hak rüyadır. Bilâl (ö.20/640) ile beraber kalk da gördüğünü ona öğret; ezanı okusun. Çünkü onun sesi senden daha yüksektir. Bilal ile beraber kalktık; ben ona öğretmeye o da okumaya başladı. Derken Ömer b. el-Hattâb (r.a.) bunu evinden duymuş; ridasını sürüyerek acele çıkmış ve "Ya Resûlullah! Seni Hak ile gönderene yemin ederim ki, onun gördüğünü ben de görmüştüm" demiştir. Resûlullah (s.a.s.) ona, "Öyle olunca Allah'a hamd ü senâ olsun" buyurdu.

Abdullah b. Zeyd, Hz. Ömer ve ashabdan birkaç kimsenin rüyalarıyla ezan bu şekilde kabul edilmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Sabah ezanında ki "الصلاة خير من النوم" (namaz uykudan daha hayırlıdır) ibaresi ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) tasvipleriyle Hz. Bilal-i Habeşî tarafından eklenmiştir: "Bir sabah vakti birazcık dalmış olan Resûl-i

Ekrem'e böyle seslenen Bilal'e, Efendimiz "Bilal, bu ne güzel söz, sabah ezanlarında bunu söyle" buyurmuşlardır. Bunu söylemeye "tesvib" denir. Tesvib, aslında "ihtar" demektir. Ezandan sonra müezzinin gelip "namaza teşvik eden bazı kelimeleri gelip sarf etmesi"dir.

Şimdi kısaca tarihte ezan üzerinde yapılan değişiklikler ve mezhepler arasındaki farklılıklardan bahsetmek istiyoruz. Ehl-i sünnet mezheplerinden Hanefiler hariç diğer üç mezhep mensubları, teşehhüdleri iki defa okuduktan sonra daha yüksek sesle bir defa daha tekrarlarlar, buna "tercî" denmektedir. Sabah namazındaki tesvib cümlesi, sadece Hanefiler'de okunmaktadır. Sünni mezheplerin dışında kalan Şii mezheplerde ise son cümleden önce iki defa "Hayye 'alâ hayri'l-amel" denilmektedir. Bunu ilk defa Şii Büveyhiler (320-454/932-1062) tesvib cümlesi yerine icad etmişler ve uygulamışlardır. Mısır Fatimileri de onlara tabi olmuştur. Selçuklu Türk ailesi kesb-i kudret ettiği vakit bu cümleyi atmış ve eski hâline getirmiştir. Bu cümle Mısır'da ilk defa Hicri 359 Cemaziyelevvel Cuma günü Ahmed b. Tolun Camii'nde okunmuştur. Müteakiben Şah İsmail (908-931/1502-1524), teşehhüdlere sonra "Eşhedü enne Aliyyen veliyyullah" ibaresini de eklemiş ve Safevî İran'ında ezan diğer İslami hüküm ve mukaddes olan şeylerin İran'da uğradığı akıbete uğrayarak bu ibare ile okunagelmıştır. Bütün bunlar beş vakit namaz ile Cuma Namazı içindir. Bayram namazlarında sadece "es-salâtü camiaten" denilir. Ezana Şiiler'in eklediği "hayye ala hayri'l-amel" ibaresini Mısır'da kaldıran kimse ise, büyük kumandan Salahaddin Eyyûbî'dir (567-589/1171-1193).

Cuma günleri namazdan evvel ezan okunması âdeti, Hz. Ebubekir (11-13/632-634) ve Hz. Ömer (13-23/634-644) zamanında yoktu. Bu dönemlerde sadece iç ezan okunurdu. Hz. Osman'ın (23-35/644-656) hilafetinde ise insanları ikaz için bir de mescid haricinde okunma uygulaması başladı. Bu uygulama önceleri bid'at olarak nitelendirilmiş ise de sonraları yaygınlaşmıştır.

Ezanın okunduğu yere "mi' zene" veya "Menare" (minare) denilmektedir. Yalnız ilk dönemlerde Hz. Bilal, ezanı, mescidin civarında oturan yaşlı bir kadının oldukça yüksek olan evinin damına çıkarak okurdu. Daha sonraları mescidin arka tarafında yapılan yüksekçe bir yerden okumaya başladı. Tarihte ilk minare ise, Hicri 58 yılında ve Muaviye (h. 41-60/m. 661-680) tarafından Mısır valiliğine atanmış olan Meslen b. Muhalledi'l-Ensari zamanında Amr İbnü'l-As Camii'ne ilaveten yapılmıştır. Bu minarede ilk ezanı sahabeden Şurahbil b. Amiri'l-Muradî okumuştur.

Müezzin, ezanı, şerefenin etrafında dolaşarak okur ve mesajını dört bir cihete verir. Bu hareket, İslam davetinin cihanşümül olduğuna işaret etmektedir. Ezan okuyana "müezzin" denir. Müezzin lügatte "ilan edici, duyurucu" anlamlarına gelmektedir.

Bu manada olmak üzere Kur'an-ı Kerim'de iki ayet-i kerimede geçmektedir:

“Cennetlikler cehennemliklere, “Rabbimizin bize va'dettiğini biz gerçek bulduk. Siz de Rabbinizin va'dettiğini gerçek buldunuz mu?” diye seslenirler. Onlar, “Evet” derler. O zaman aralarında bir duyurucu, “Allah'ın lâneti zalimlere!” diye seslenir.” (A'râf; 44).

“Yûsuf, onların yüklerini hazırlatırken su kabını kardeşinin yüküne koydurdu. Sonra da bir çağırıcı şöyle seslendi: “Ey kervancılar! Siz hırsızsiniz.” (Yusuf; 70).

Ezan (davet), Allah davetçilerinin sözleri ve İslami hükümleri izhar olduğuna göre, müezzinlerde yapılacak bu kutsal göreve en uygun nitelikler aranmalıdır. Kısaca sıralayacak olursak bunlar; “iman, güzel ve güçlü bir ses, olgunluk.” Resûlullah (s.a.s.) İbn-i Abbas'dan naklen “sizin en hayırlılarınız müezzinlik, en âliminiz de imamlık yap-sın” buyurmuşlardır. Bir diğer hadis-i şerifte ise “müezzinler Müslümanların güvenilir kişileridir” demişlerdir. Hz. Ömer'in (r.a.) dahi imrendiği bir görev olan müezzinliğin faziletine dair daha fazla teferruata girmeden kısaca Hz. Peygamber'in (s.a.s.) müez-zinlerinden ve nerede görev yaptıklarından bahsedelim:

1. Bilal b. Rebah el-Habeşi: İslam'ın ilk müezzini olan bu zât, aşere-i mübeşşereden-dir ve Hz Ebubekir'in azadlı kölesidir. Aynı zamanda fetih günü Kâbe-i Muazzama'ya tırmanarak orada da ilk ezanı okuyan kimsedir. Peygamberimizin vefatına kadar bu gö-revine devam etmiş; aynı zamanda devletin mali işleriyle de ilgilenmiştir. Resûlullah'ın vefatından sonra şehadet arzusuyla Şam taraflarına gitmiş; serhadlere doğru yönelmiş ve hicretin yirminci senesi (m. 640) Şam'da vefat etmiştir.

2. Abdullah b. Ümmi Mektûm: İlk Müslüman ve muhacirlerdendir. Abese sûresi'nde “Âmâ” olarak zikri geçmektedir. Kendisi Mescid-i Nebî'de görev yapar; Resûlullah (s.a.s.) şehri terk edince onu, yerine “vekil” tayin ederdi. Sabah vakt-i fecrden evvel ezan okurdu. Bilal ise tam sabah vakti ezan okurdu.

3. Ebu Mahzûre: Sesi pek güzel olup, güzel ezan okurdu. Resûlullah (s.a.s.), onu fetihden sonra Mekke'de tayin buyurmuştur. Resûlullah (s.a.s.)'ı o kadar severdi ki, başının ön tarafını okşadı diye buradaki saçlarını hiç kestirmediği rivayet edilmektedir. Hicri 59 senesinde vefat etmiş; çocukları ve torunları aynı görevi yıllarca devam ettir-mişlerdir.

4. Sa'd b. Âiz (Sa'dü'l-Karaz): Ammar b. Yasir'in kölesiydi. Resûlullah (s.a.s.) onu Kuba'ya tayin etmiştir. Bilal Şam'a gidince onun yerini almıştır. Haccac zamanında vefat edinceye kadar görevine devam etmiş, daha sonra aynı görevi çocukları sürdürmüşlerdir.

Burada isimlerini verdiğimiz müezzinler, bizzat Resûlullah (s.a.s.) tarafından tayin edilmiştir. Bunlardan başka o zamanda müezzinlik yaptığı bilinen 4 kişi daha vardır. Böylece vakt-i saadette 8 tane müezzin olduğunu kaynaklarımızdan öğrenmiş oluyoruz.

İslam tarihi boyunca müezzinliğe ve müezzinlere verilen önemi kaynaklarımızdan kolaylıkla tespit edebiliyoruz. Bilhassa Osmanlı Devleti'nde müezzinliğin ayrı bir yeri vardır. Selâtin Camileri ve Merkez Camilerine alınacak müezzinler titizlikle seçilirdi.

Mağrib Camilerinde ise VIII. yüzyılda her camide dört müezzin vardı. Bunlar namazda caminin içine dağılırlardı. El-Ezher Camii'nde el-Hak zamanında, her biri ayda 3 dinar maaş alan 15 müezzin vardı. 1900'lere doğru Medine Mescidi'nde 50 müezzin, 26 da yardımcıları olmak üzere toplam 76 müezzin bulunmaktaydı. Müezzinler genelde âmâlardan seçilirdi. Bu mevzuyla şu hadis-i şerif ile noktalamak istiyorum: Peygamber efendimiz (s.a.s.) “Müezzinler seslerinin ulaştığı yerlere kadar mağfret olunurlar. Canlı-cansız herşey ona (lehde) şahitlik eder” buyurmuşlardır.

Buraya kadar kaynaklarımızı ve yazımızın hacmini imkân dahilinde kısıtlı tutarak “ezan” hakkında bilgi vermeye çalıştık. Ezan, girişte de temas ettiğimiz gibi sadece namaz vakitlerinin geldiğini bildiren bir vasıta değil bir çağrı, bir ilâmdir. Sadece Müs-lümanlara değil, bütün insanlığa bir çağrıdır. Onların kurtuluşuna bir davettir. Hanbelî ve ondan türeyen Vahhâbi –meşreb düşüncelerde –güya– ezanın musiki ile okunması yasaktır. Diğer hemen bütün İslam mezheplerinde ise musiki ile okunur.

Ezanın musikimizdeki yeri hakkında bilgi vererek konuyu tamamlamak istiyoruz. Türk Musikisi'nde dinî musikinin cami musikisi kısmına ait mühim bir form olan ezan; müezzin tarafından, çeşitli makamlarda imkân dahilinde sade, geçkisiz, zahidâne bir üslup içerisinde ve irticâlen (doğaçlama) okunur. Ezan geleneğimizde ezanı okurken

“Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber
Eşhedü en lâ ilâhe illallah, Eşhedü en lâ ilâhe illallah
Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah,
Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah”

kısımlarını fazla uzatmak yoktur. Bunun yerine, kulağa hoş gelen ve insanları etkileyen nağmelerle okumak vardır. Bundan sonra gelen Hayye ale's-Salâti, Hayye ale's-Salât/Hayye ale'l-Felâhi, Hayye ale'l-Felâh lafızları, birinci kısma göre biraz daha uzatılabilir.

Ezan musiki ile birleştiğinde evde oturan bir kişiyi yerinden kaldırıp camiye ge-tirebilecek güzellikte olmalıdır. Güzel nağme yapabilmek ise çok eser bilme ile doğru orantılıdır. Dolayısı ile çok eser bilmeyen müezzinler, işi, ezanı uzatarak kapatmak yoluna gitmektedirler.

Yeryüzünde okunan en güzel ezan tarzlarından birisi İstanbul ağzı veya tavrı denilen ezandır. Yakın tarihimizde ezanları ile şöret bulmuş müezzinlerimizden bazıları şunlar-dır: Ali Gülser, Hâfız Âşır Efendi, Aksaraylı Hâfız Cemal Efendi, Hâfız Kerim Akşâhin, Süleyman Karabacak.

Ezan bir kişi tarafından okunduğu gibi, iki kişi ile de karşılıklı okunabilir. Buna “çift ezan” denilir. Birinci müezzin “Allahu Ekber” dedikten sonra diğeri de aynen tek-rar eder. Böylelikle birbirlerine perde göstererek geri kalan kısımları okurlar. Çift ezan Emevîler Devri'nde ihdas edilmiştir.

Son olarak ezanların belirli vakitlerde belirli makamlarla okunması geleneği hakkında bilgi vermek istiyoruz. Ezan okunurken farklı makamların belirli zamanlarda okunması tesadüf değildir. Musiki ile ilgili bazı yazma eserlerde bu konu anlatılmaktadır. Burçlara göre hatta insanların ten renklerine göre etkilenecekleri makamlar hakkında bilgiler verilmektedir. Örneğin sabah ezanında sabâ makamının kullanılması tesadüf değildir. Çünkü insanları uykularından uyandırırken yumuşak seslerle uyandırma gayreti vardır. Sabâ makamı da tamamen yumuşak seslerden oluşmaktadır. Bu bağlamda ezanın hangi vakitte hangi makamla okunacağını şu şekilde sıralayabiliriz: Sabah ezanı sabâ, Öğle ezanı uşşâk, ikindi ezanı rast, Akşam ezanı segâh, Yatsı ezanı hicaz makamıyla okunmaktadır.

Ezanı okurken tıpkı diğer bütün musiki eserlerinde olduğu gibi bir giriş, bir gelişme (meyan) ve bir sonuç (karar) perdesinin olduğu unutulmamalıdır. Ezanın giriş kısmı "Allahu Ekber (4), Eşhedü enlâ ilâhe illallah (2), Eşhedü enne Muhammede'r-Resûlullah (2) tekrarlarıdır. Gelişme veya musiki literatürü ile meyan kısmı aynı zamanda Türkçe anlamı ile "haydi" diye başlayan Hayyâle's-Salâh (2), Hayyâle'l-Felâh tekrarlarıdır. Meyandaki tekrarlar, girişteki tekrarlara göre biraz daha uzun olmalıdır. Sonuç kısmı, musiki literatürü ile "karar" kısmı ise "Allahu Ekber" ve Lâ ilâhe illallah" kısımlarıdır.

Ezanın icrası sırasında yukarıdaki makamlar uygulanırken farklı makamlar da kısa süreli olarak kullanılabilir. Adına "geçki" dediğimiz bu uygulama, abartıya kaçmadan ve ezanın sadeliğine halel getirmeden yapılmalıdır. Bu anlattıklarımız geleneğimizde olan ezanla ilgili makamlar ve icrâ tarzlarıdır. Özellikle makamlar konusunda böyle bir kısıtlama yoktur. Ancak, dikkat edilmesi gereken husus, farklı makamlarla ezanı bir davetten çok bir şarkı veya ilahî formu gibi algılatırmamaktır.

3- Kamet

Kamet, sözlükte dikilmek, ayakta durmak, başlamak anlamlarına gelir. İstilahta ise; ezan bahsinde Ashab-ı Kiram'dan Abdullah Zeyd b. el-Ensarî bir rüya gördüğünü anlatırken "sonra biraz geri çekilip ve yine bana dönüp: "Namaza kalkacağın vakit de bu ezan lafızlarına "Kad kameti's-salâ, Kad kâmeti's-salâ"yı eklersin" sözlerinden de anlayabileceğiniz gibi, namaza kalkarken ezanın sözlerine "Hayye ale'l-Felâhi, Hayye ale'l-Felâh" sözlerinden sonra eklenmesine kâmet denir.

Musiki açısından ise kametin vakitlere göre belirli bir makam anlayışı olmamakla beraber ezanın okunduğu makam veya ona yakın makamlarda okunması, makam anlayışının bütünlüğü açısından önemlidir. Giriş, gelişme ve sonuç diye kompoze edebileceğimiz zemin, meyan ve karar kısımları kamet için de geçerlidir.

Zemin (giriş) "Allahu ekber, Allahu ekber,
Allahu ekber, Allahu ekber
Eşhedü en lâ ilâhe illallah, Eşhedü en lâ ilâhe illallah
Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah,
Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah
Meyan (gelişme) Hayye ale's-Salât, Hayye ale's-Salât
Hayye ale'l-Felâh, Hayye ale'l-Felâhi
Kad kameti's-salâ, Kad kameti's-salâ
Karar (sonuç) Allâhü ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallah"

Bu bölümlerde önemli olan meyan dediğimiz kısımlarda bulunan Arapça nidâ (çağrı) diye isimlendirdiğimiz bir kelime olan Hayâ'nın bulunmasıdır. Kamette bu bölüme Kad kameti's-salâ, Kad kâmeti's-salâ lafızları da dâhil olmaktadır. Meyan bölümünde ses biraz daha tiz bölgelere taşınır. Zemin ve karar kısımları ise makama göre kullanılır.

4- Salâ

Hız. Peygamber'e, Allah'tan rahmet ve selam dualarını ihtiva eden çeşitli eserlerdir. Sözleri Arapça ve mensurdur. Akşam ezanı dışında dört vakitte okunan ezanlarla birlikte selâ verilebilir. Geleneğimizde selâlar sabah ezanı hariç ezanı müteakip okunurken bugün ise ezandan önce okunmaktadır. Selâların makamları okunan ezanla aynı olmalıdır. Selâlar saba selâtı, Cuma ve bayram selâtı, cenaze selâtı, salât-ı ümmiye ve selat ü selam olmak üzere sınıflandırılabilirler. Sabah selâsının bestesi İtrîye aittir ve dilkeşhâverân makamındadır. Cuma ve bayram selâtları ise bayâti makamında ve durak evferi usulündedir. Hatipzâkirî Hasan Efendî'ye ait olan bu selâlar, genellikle caminin içerisinde ve cemaatin katılımı ile okunur. Yine Hasan Efendî'ye ait olan Cenaze selâsı, mevta musalladan alınıp kabre konuluncaya kadar okunan selâdır. Bu selâ da yine cemaatin iştiraki ile okunur. Selât-ı ümmiye ise, ünü sınırlarımızı aşan ve bütün İslam âleminin benimsediği bir selâdır. Türk musikisi açısından önemli bir eserdir. Zira melodi olarak girift olmayan İtrî veya Hatipzâkirî Hasan Efendî'ye ait olduğu söylenen bu eser, inanan inanmayan dinleyen herkesin duygularına hitap etmektedir.

5- Mevlid

Mevlid yazma geleneği Süleyman Çelebi'nin (ö.1422) "Vesiletü'n-Necât" isimli eseri ile zirveye ulaşmıştır.

"Mevlid" kelimesi, sözlük anlamı itibari ile doğumu ve doğum zamanını, İslami terminolojide ise özel olarak "Hz. Peygamber'in doğum zamanını" ifade etmektedir. Peygamber'i en güzel sözlerle övmeye geleneği, Peygamber devrinin şairi Hassan bin Sâbit'e kadar ulaşmaktadır. İmam Bûsîrî'nin "Kaside-i Bür'e" ya da "Kaside-i Bürde"si ile Türkçeye birçok kez tercüme edilen Ka'b bin Zühre'nin "Kaside-i Bürde"si, bunların

en meşhurlarındandır. Hz. Peygamber'in hayatta iken kendisi için yazılan şiirlerden beğendiklerini mükafatlandırması, İslam'daki şefaahat inancı nedeni ile Hz. Peygamber vefat ettikten sonra da şairlerin O'nu övme konusunda âdeti birbirleri ile yarışa girmelerine sebep olmuştur. Peygamber'e övgü edebiyatının benimsenmiş türlerinden bir diğeri de mevlid yazımıdır. Peygamberin doğum olayını eksen alarak onu çeşitli yönleriyle anlatmaya çalışan bazı şairler, bu anlatımlarını manzum bir dille anlatmanın yanında eserlerinin kalıcı ve yaygın olması için musikiyi de kullanmışlardır.

İslam âleminde Hz. Muhammed (s.a.s.)'in doğumu münasebetiyle hazırlanan ilk büyük, devamlı, resmî fakat samimi mevlid şenlik ve törenleri, Erbil Atabeglerinden Muzafferüddin Gökbörü (ö.1232) döneminde 1207 tarihinde yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde mevlid, resmî merasim olarak III. Murat (1574-1595) döneminde kutlanmaya başlanmıştır. Bu âdet, zamanla her tarafa yayılmış ve birçok devlet adamı da aynı yoldan giderek bu kutsal geceleri kutlamak için büyük masraflarla mevlid cemiyetleri düzenlemişlerdir. Bu ve benzeri merasimlerde okunmak üzere yapılan ilk çalışma, Endülüs'ün en meşhur hadis âlimlerinden İbn Dihye'nin (ö.1236) yazıp Atabeg'e takdim ettiği "Kitâbü't-Tenvîr fi Mevlidi'l-Beşîri'n-Nezîr" adlı eseridir. Bu eserden sonra mevlid kelimesi, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in doğum menkıbesi manasında kullanılmaya başlanılmıştır.

İslam edebiyatı içerisinde, diğer türlere nispetle mevlidlerin Türk edebiyatında ayrı bir yeri vardır. Çoğunlukla manzum olarak kaleme alınan bu eserler, sayı itibarıyla da edebî türlerin hiç birisinde görülmeceği zenginliktedir. Bu şekilde başlayan mevlid yazma geleneği, Süleyman Çelebi'nin (ö.1422) "Vesiletü'n-Necât" isimli eseri ile zirveye ulaşmıştır. Bu eserin bu kadar değerli olmasının nedeni, Mevlid'in sehl-i mümtenî vasfında kaleme alınmasıdır. Yazıldığı günden bu güne aynı kıymet ve rağbeti muhafaza etmiştir. "Vesiletü'n-Necât"ın sade bir dili, etkileyici bir üslubu vardır. Eserde; İstiâre ve cinaslar geniş yer tutmakta, ekseriyetle mana beyitler içinde tamamlanmakta, beyit bütünlüğüne halel gelmemektedir. Kaynaklar, Süleyman Çelebi'nin mevlidini yazarken Âşık Paşa'nın Garipnâmesi ile Darîr'in Sîyretü'n-Nebî'sinden istifade ettiğini ifade etmektedirler. Daha sonra yazılan mevlidlerde ise Vesiletü'n-Necât'ın önemli etkileri olmuştur. Mevlidin bestelenmesi hususunda ise şunları söyleyebiliriz:

Kaynaklarda Süleyman Çelebi'nin kaleme aldığı mevlidin, Sinâneddin Yusuf (ö.1565) Çelebi ve Bursalı Sekban (ö.?) tarafından bestelendiğine dair bazı bilgiler bulunmaktadır. Hatta Süleyman Çelebi'nin bizzat bestelediği de bilgiler arasında yer almaktadır. Tarih içerisinde meşk sisteminin etkisi, eserin uzun ve sanatlı olması gibi nedenler, maalesef besteli mevlidin unutulmasına sebep olmuştur.

Besteli mevlid, sadece meraklı olan musikînaslarca öğrenilmiş, halka çok az yayılmıştır. İstanbul'da besteli mevlidi bilenler daha çok tekke musikicileri arasından

çıkmıştır. Bedevi Şeyhi Ali Baba, Balat Sünbülî Dergâhı Şeyhi Kemal Efendi, Hüdâî Şeyhi Rüşen Efendi, Hüdâî Zâkirbaşısı Şeyh Mehmet Efendi (Paşa Mehmet), Mutafzâde Ahmet Efendi bunlardan bir kaçıdır. Besteli mevlid hakkında kaynaklardaki verileri şöyle sıralayabiliriz:

1946 yılında yazılan Türk Musikisi Antolojisi'nde Sadettin Nüzhet Ergun şu cümlelere yer verir: "Mevlidi, muhtelif kişilerin çeşitli asırlarda besteledikleri kesindir. Nitekim Hây-Hây'lı ve Salat'lı iki mevlid bestesinin yakın zamanlara kadar unutulmadığını hatta bazı kısımlarını hâlâ bilenlerin bulunduğunu biliyoruz". Hây-Hây'lı mevlid pek rağbet bulmamıştır. Nedeni ise; Hâ-Hây'lı mevlidde her satırın sonunda Hây-Hây denilir. Dilimizde "Hâ" ile "Ha" harfleri birbirinden ayırt edilmediğinden "hây-hây" ismi-i şerifi ile tasdik yerine kullanılan "hayhay" karışacağından mana bakımından tasdiki icap etmeyen beyitlerin sonunda okunması tabiatıyla yakışıksız olur. Meselâ; ol zayıf ümmetlerin hâli nola/ Hazretine nice anlar yol bula/ gice gündüz işleri isyan kamu/ korkarım ki yerleri ola tamu/ okunduğunda tasdik şeklindeki hây hây nidâ edilirse, sanki "evet öyle olacaktır" gibi bir anlam meydana gelir ki, tabiatıyla bu olumlu bir tablo değildir. Bu tarz, daha çok Koca Mustafa Paşa'da, Sünbüleffendi Dergâhı'nda okunmuştur. Hammâmîzâde İsmail Dede'nin talebelerinden ve eski Maliye Nezareti Mümeyyizlerinden Vâhib Efendi (ö.1893), bu besteyi Rüşen Efendi'den dinlediğini Abdülkâdir Töre'ye söylemiştir. Yine Koca Mustafa Paşa'da oturan Mehmed Sâmî Efendi'den sonra bunu da bilen kalmamıştır.

Mevlid'in Sekban, Sinâneddin Yusuf ve Süleyman Çelebi tarafından bestelendiği söylense de bunlardan yalnızca Sekbân'ın bestelediği hakkında elimizde kesin bilgiler mevcuttur. "Sinâneddin Yusuf, dinî musiki vadisinde devrinin en olgun simasıdır. Birçok besteler vücuda getirdiğini ve Süleyman Çelebi Mevlidi'ni yeni bir tarz ile bestelediğini tarihi kaynaklardan öğreniyoruz. Şakâyık Tercümesi'ndeki "mevlidde sahip tarz" tabiri, onun eski besteyi başka bir tarzda okuduğuna yahutta bu meşhur eseri yeniden bestelediğine delalet edecek mahiyettedir."

Besteli mevlid ve Sekbân'ın mevlidi bestelediği hakkındaki bilgileri ise İsmail Belîğ'in 'Güldeste-i Riyâz-ı İrfan' adlı eserinden öğreniyoruz. Besteli mevlidle ilgili buradaki bilgiler şöyledir: "Ubeyd Efendi, Mevlid-i Süleymânî'yi beste eden Sekbân'dan ta'lim edip kıraatine me'zun olmuştur".

"Mevlidi Osman Efendi, Mevlid-i Süleyman denmekle suyu' ve be-nâm (şöhret) olan manzum Mevlid-i Şerif-i Besteli'den Sekbân'ın şakirdi Ubeyd Efendi'den tilmîz edip (öğrenip) kırâata me'zûn olmuştur". "Sultan İmamı e'l-Hac Mustafa Efendi, Mevlîdî Osman Efendi merhumdan ve ba'zı esâtîz-i mevlidhandan meşk idüp kıraatı Mevlid-i Şerîf'te yegâne idi."

Bu bilgiler sonucu bizde oluşan kanaat, Sekbân'ın bestelediği mevlidin meşk yoluyla yayıldığıdır. Fakat eserin uzun ve zor olması, bestenin yayılmasını oldukça kısıtlamıştır. Bu musiki de, öğrenilmesi zor, ağır ve uzun eserlerin zaman içerisinde unutulması sonucunu doğurmuştur. Örnek olması açısından ifade etmek gerekirse, III. Selim (1789-1807) bir musiki faslı öncesinde İsfahan makamındaki eski bir besteyi dinlemek istemiştir. Ancak Padişah'ın istediği bu eseri kimsenin bilmediği görülmüştür. Yapılan araştırma sonunda o besteyi musiki çevrelerinde yalnızca Neyzen Said Efendi'nin (1776-1856) bildiği anlaşılmıştır. Bu besteyi bilen tek kişinin Neyzen Said Efendi'nin vefatından sonra ise bu eser yok olmaya mahkûm olmuştur.

Musiki tarihimizin en önemli isimlerinden Dede Efendi "Artık bu işin tadı kaçtı" diyerek hacca gitmeye karar verdiğinde, kendisine, güzide talebelerinden Dellalzâde İsmail Efendi ile Mutafzâde Ahmed Efendi refakat etmişti. Dede Efendi, yolculuk esnasında Nâyî Osman Dede'nin Mi'râciye'sinin bestesini talebelerine meşk etmiştir. Dede Efendi, Hac yolunda meşk edilen Mi'râciye'nin nevâ bahri ile yine uzun ve öğrenilmesi zor olan besteli mevlidin kaybolmak üzere olduğunu söylemiş, arzu edenlere bunu öğretmek istediğini ifade etmiş, ama üzülmeye ifade etmek gerekirse buna kimse iltifat etmemiştir. Dolayısıyla, musiki alanında ortaya çıkan bu durum, Dede Efendi'yi haklı çıkarmış, zor, ağır ve uzun eserlerin zaman içerisinde kaybolmasına neden olmuştur.

Günümüzde besteli mevlidle ilgili hiçbir nota veya kayıt bulunmasa da mevlidin bahirlerinin makamları kalmıştır. Bu gün mevlid merasimlerinde okunan Mevlid-i şerif, altı bahirdir. Bahirleri ve törenle ilgili kısmı son dönemin önemli hanende ve hafızlarından Merhum Bekir Sıdkı Sezgi'nin "Dinî Musiki" isimli notlarından aynen aktarıyoruz.

- 1- Tevhîd Bahri: Allah adın zikredelim evvela/ Vacip oldur cümle işte her kula
- 2- Nûr Bahri: Hak Tealâ çün yarattı Âdemi/ Kıldı Âdem'le müzeyyen alemi
- 3- Velâdet Bahri: Âmine Hâtun Muhammed anesi/ Ol sadeften doğdu ol dürdânesi
- 4- Merhaba Bahri: Yaratılmış cümle oldu şad-man/ Gam gidüp âlem yeniden buldu can
- 5- Mir'ac Bahri: Söyleşirken cebrâil ile kelâm/ Geldi refref önüne verdi selâm
- 6- Münâcaat Bahri: Yâ ilâhî ol Muhammed hakkı çün/Ol şefâatkânı Ahmed hakkı çün

Mevlid edebi form yönünden mesnevi tarzında yazılmıştır. Vezni, fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ ilün'dür.

İcra Şekli: Mevlid icrasında vazife alan elemanlar 4 grupta toplanırlar.

1. Aşırhan'lar: Kur'an okuyucuları.
2. Tevşihhan'lar: Tevşih ve ilâhi okuyanlar.
3. Mevlidhan'lar: Mevlid bahirlerini okuyanlar.

4. Duahan'lar: Dua edenler.

Aşırhan, açılış Kur'an'ını okur ve saba makamında karar verir.

Tevşih grubu ya saba ya çargah veya düğah hatta şevkutarab makamlarında bir tevşih okur.

Mevlidhan aynı makam ve akortta Tevhid Bahrine girer. Arada bir takım geçkiler yaptıktan sonra, bu bahrin sonunu teşkil eden "Her ki diller bu duada buluna / Fatiha ihсан ede ben kuluna" beyitini muhakkak surette hüseyini makamında icra eder ve bitirir.

Duahan, "Merhûm ve müellif Süleyman Efendi'nin rûhu için ve kâffe-i ehl-i imânın ervahı için, Allah rızası için el-fatihâ" der.

Bu duadan sonra aşırhan tarafından Kur'an-ı Kerim okunmaya başlanır ve hicaz makamında karar verilir. Tevşih grubu, bu makamda tevşih ya da ilahî okur. Bir başka mevlidhan Nûr Bahrini okumaya başlar. Bahrin sonunda rast makamına geçer. "Ger dileriz bulasız oddannecat / Aşk ile şevk ile (derd ile) idin Essalât" der ve Rast makamında selat ü selam getirilir. Aşırhan tarafından Kur'an-ı Kerim rast makamında okunur ve karar verilir. Arada istenilen geçkiler yapılabilir. Tevşih grubu, bu makamda ilahî veya tevşih okur. Bir başka mevlidhan rast makamından Vilâdet Bahri'ne başlar. Bahrin son mürasasında "İçtim ani oldu cismim nûra gark / idemedim kendimi nûrdan fark" beyitini gerdaniye perdesinde mahur ile başlar ve hüseyini perdesine nişabur geçkisi yaparak kalış gösterir. Tevşih grubu ve cemaat "Allahümme sallî alâ Muhammed" der. Mevlidhan "Geldi bir akkuş kanadıyla revan" der ve nişaburlu kalır. Tevşih grubu ve cemaat aynı şekilde salavat getirir. Mevlidhan "Arkamı sığadı kuvvetle heman" der. Tevşih grubu ve cemaat salavat getirir. Mevlidhan tiz segah açarak "Doğdu ol saatte ol sultan-ı din" der ve yine nişaburlu olarak kalır. Tevşih grubu ve cemaat salavat getirir. Mevlidhan, mevlidin özel üslubu içinde, biraz yürükçe ve konuşur gibi "Nûra gark oldu semavatü zemîn" der. Mevlidhan bundan sonraki mürsaları düz bir lahinle ve süratli olarak okuyarak ve segâh makamında bağlayarak karar verir. "Sallü aleyhi vesellimû teslîmâ / Hattâ tenâlû cenneten ve na'imâ". Segah makamında olmasının nedeni takiben Salât-ı Ümmiyye çekilecek olmasıdır. Arkasından da selat ü selam getirilir. Duahan ayakta bir dua yapar. Aşırhan, segâh makamında başladığı Kur'an-ı Kerim'i hüseyinî makamında karar vererek bitirir. Tevşih grubu, hüseyinî makamında tevşih veya ilahî okur. Aynı makamda, bir başka mevlidhan, Merhaba Bahri'ne girer. İsteddiği geçkileri yaparak segâh ya da hüzzam makamında bitirir. "Gerdiler..." der ve selat ü selam getirilir. Bir aşırhan segâh makamında Kur'an okur ve hüzzam karar verir. Tevşih grubu hüzzam tevşih okur. Bir başka mevlidhan Mirac Bahri'ne girer. Bahrin sonunda uşşak makamıyla karar verir. Yine "Ger diler..." der ve uşşak selat ü selam okunur.

Âşirhan uşşak makamında Kur'an okur. Tevşih grubu uşşak ilahî okur. Bir başka mevlidhan uşşak makamında Münacaat Bahri'ne başlar. Bahrin son beyiti olan "Ümmi-tinden razı olsun ol mu'in" mısraını hüseyinî makamına bağlar. Bundan sonraki mısra olan "Rahmetullahi aleyhim ecma'in" sözlerini bütün tevşih grubu ve mevlidhanlar hep bir ağızdan söyleyerek bitirirler. Son olarak bir Âşirhan tarafından son Kur'an-ı Kerim okunur. Duahan dua yapar.

NOT: Tevşih grubunun bahirler arasında okudukları ilahî veya tevşihlerin, onu takiben okunacak olan mevlid bahrinin mevzu ile alakalı olması gerekir.

6- Cuma Namazı

Cuma'nın ilk sünneti kılındıktan sonra, müezzin şu gülbankı çeker: "Resûl-i ekrem ve nebiyi muhterem, sallallahu Tealâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin azîz, pâk, Münevver, mutahhar rûh-i şeriflerine salevâtı şerife getirenlerin âhir ve âkıbetleri hayrola. Âl-i ezvâc-ı tâhirât evlâd-ı Resûl, ashâb-ı güzîn efendilerimizin, sâir Enbiyâ-i 'izâm Rusûl-i fihân hazerâtının ervâh-ı şeriflerine, pirimiz Bilâl-i Habeşî Radiyallâhu anh efendimizin ve 'alel husus bu cami'in bânisi ve bugüne kadar içerisinden gelmiş geçmiş, imam, müezzin, kayyumlarının ve kâffe-i ehli imanın ervâhı için, Allah rızası için, el-Fâtiha."

Daha sonra müezzin, ezanı okuyacağı makamda Ahzap sûresinin 56. ayeti "İnnal-lahe ve melâiketehû yusallûne 'alennebiy. Yâ eyyühe'l-lezîne âmenû sallû 'aleyhi ve sellimû teslîmâ"yı okur. Ardından "Allahümme salli 'alâ seyyidînâ ve nebiyyinâ Muhammed" diyerek Peygamberimize salavat getirir. Ayeti ve salavatı okuduğu makamda iç ezan dediğimiz ezanı okur.

Hutbe okunup son kısma gelindiğinde imam Nahl sûresinin son ayetini okur: "İnnallâhe ye'mürü bi'l-'adli ve'l-ihsâni ve itâizil-kurbâ ve yenhâ 'anil-fahşâi ve'l-münkeri ve'l-bağy. Ye'ızuküm le'alleküm tezekkerûn" der, müezzin de imamın ayeti okuduğu makamda kamet getirir, sonrası daha önce namaz bahsinde anlattığımız üzere devam eder. Burada ayetin Türkçesi okunacaksa namazın âhengi açısından önce Türkçesini "okuyacağım ayeti kerîmede" diyerek bağlamak daha güzel olur.

7- Namaz ve Mahfel Tesbihleri (Müezzinlik)

Camilerde namazdan sonra müezzin mahfelinde bir veya birkaç müezzin tarafından kısım kısım ve bazen nöbetleşe cemaatin selat u selam getirmesine, tesbih çekmesine ve dua etmesine zemin hazırlamak için irticalen ve değişik makamlardan usulsüz olarak okunan Arapça mensur kıtalardır.

Camilerde müezzinlik, ezanla başlar. Bazı önemli gecelerde ve Perşembe gecesini Cuma gününe bağlayan gecelerde ise selâ ile başlar. Eğer namaz sünnet namazla başlıyorsa Hz. Peygamber'e ezanın okunduğu makamdan selat u selam getirerek sünnet

namaza cemaat kaldırılır. Daha sonra ihlas kıraatlarına geçilir. Bu kıraatlar bir makamı olmamasına rağmen, ezanın okunduğu veya ona yakın makamlarda devam ettirilir. Aynı şekilde getirilen kametin ardından müezzin hangi makamda kamet getirmişse imam da o makamda tekbir alır ve namaza başlar. Eğer namaz farzı açıktan okunan sabah, akşam ve yatsı namazları ise, bu durumda imam kıraatını, müezzinin kamet getirdiği makamda ve ses tonunda sürdürür. Daha sonra okuduğu makama yakın makamlara geçki yapabilir veya aynı makamda devam eder. Burada önemli olan imam selam verdikten sonra selamı verdiği makamda müezzin "Allahümme ente's-selam veminke's-selam teberekte yâz e'l-celâli ve'l-ikram" der. Namaz sona erince ise "alâ Resûlina salavat" diyerek Hz. Peygamber'e selat u selam getirilir. Daha sonra "Sübhanallahu ve'l-Hamdülillahi velâ ilahe illallâhu vallahu ekber velâ havle velâ kuvvete illâ billahil-'aliyyil-'azîm" dedikten sonra açıktan veya okunacak kadar beklemek sureti ile ayete'l-kürsî okunur. Daha sonra otuz üçer kere Sübhanallah, Elhamdülillah ve Allühu Ekber lafızlarını, müezzinin ilkini söylemesi ile cemaat otuz üç kere içinden tekrar eder. Son kısımda ise, "Lâ ilâhe illallahu vahdehû lâ şerike lehul-mülkü ve lehu'l-hamdü ve hüve 'alâ külli şeyin kadîr ve mâ erselnüke illa Rahmeten li'l-'âlemin" denilir. İmam ellerini duâ için açar ve ardından müezzin imamın ellerini yüzüne sürmesi ile "ve'l-hamdü lillühi Rabbi'l-'âlemin e'l-Fatiha" der. Eğer okunacaksa Mihrabiye dediğimiz Kur'an'ı, İmam, müezzinlik yapılan makamdan veya ona yakın makamlardan tamamlayarak devam ederek namazı sonlandırır.

8- Miraciye

Mirac mucizesi, hemen bütün Müslüman milletlerin medeniyetlerine edebiyat, musiki, minyatür, hat ve kitap sanatları bakımından yansımıştır. Türk Musikisine yansımaları ve şöhret bulması ise, XVII. yy.'da Nâyi Osman Dede'nin Mi'râciyesi ile başlamıştır. Daha önceleri Yazıcı Mehmed'in Muhammediyesi gibi içerisinde mirac bahsi geçen bölümler okunuyor olsa da, Türk musikisinde Mi'râciye, asıl şöhretini Nâyi Osman Dede ile bulmuştur.

Altı bahirden oluşan bu eserin birinci bahri segah, ikinci bahri müstear, üçüncü bahri düğah, dördüncü bahri neva (bu bölüm maalesef günümüze ulaşmamıştır), beşinci bahri sabâ, altıncı bahri ise hüseyinî makamlarında bestelenmiştir. Bu beste o kadar meşhur olmuştur ki mirac kandilini takiben birçok cami ve tekkelerde okunması için vakıflar tahsis edilmiştir. Mehmet Nasûhî Camii, Aziz Mahmud Hüdâyi Camii, Sünbül Efendi Camii ve Bursa Mahkeme Camii'nde her yıl okunması geleneği oluşmuştur. Zengin birtakım kişiler büyük camiler ve tekkelere teberrularda bulunarak musikimizin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Mevlid, Miraciye ve Muhammediye okunmak için bir hayli vakıflar tesis edilmesi bundandır. Hz. Peygamber'in miracını her yönüyle yaşamak isteyen bu insanlar, mirac hadisesini en ince ayrıntısına kadar düşünerek Hz.

Peygamber'e miracda sunulan içecekleri temsilen, şerbet ve süt ikram etmektedirler. Dr. Suphi Ezgi, Hüseyin Sadettin Arel ile birlikte tespit ettikleri miraciye notasını "Amelî nazârî Türk musikisi" isimli eserinde güftesi ile birlikte neşretmiştir. Bu neşri zorla usule uydurulduğu gerekçesi ile kabul etmeyen Ekrem Karadeniz ise bu eserin, durak şeklinde ve usulsüz olarak bestelendiğini savunmaktadır.

9- Tevşih

Tevşih, lügatte süslemek manasına gelmektedir. Musikimizde ise, mevlidi süslemek maksadı ile besteli bir takım naatlara verilen addır. Tevşihler genellikle büyük mutasavvıf şairler tarafından yazılmış kıtalardır. Efendimizi methetmek için veya miracını anlatmak için yazılan bu güfteleri, bestekârlar, âdeta yarışircasına bestelemişlerdir. Bu sebeple tevşihler, dinî musiki repertuarımızda büyük bir yekun tutarlar. Mesela, güftesi Ömer Rüşenî'ye ait olan "çün doğup tuttu cihan yüzünü hüsnün güneşi" mısraı ile başlayan na't, otuza yakın bestekâr tarafından bestelenmiştir.

Tevşihler okunurken, okunacak olan bahrin konusuna ve makamına uygun olması önemlidir. Örneğin tevhit bahrinde okunması gereken sabâ bir tevşih, velâdet bahrinde okunamaz. Bunun yanında güftesi Hz. Peygamberin miracı ile alakalı bir tevşih de tevhit bahrinde okumak uygun olmaz.

10- Telbiye

Tekbir gibi seğah makamındadır. Sadece hac ve umre ziyaretlerinde okunur. Hacı adayı ihrama girdiği andan itibaren telbiye okumaya başlar ve Mescid-i Haram görününceye kadar bunu devam ettirir. Telbiyenin metni şu şekildedir:

Lebbeyk Allahümme lebbeyk, lebbeyke lâ şerikeleke lebbeyk

İnne'l-hamde ve'nni'mete leke ve'l-mülk, lâ şerike lek"

11- Tekbir

Kelime manası Cenab-ı Hakk'ı yüceltmek büyüklüğünü ifade etmek demektir. Segah makamında Buhûrîzâde Mustafa İtrî'nin bestesidir. Durak Evferi usulünde olsa da toplum tarafından serbest bir icra tarzı ile okunur. Yeryüzünde hiçbir eser İtrî'nin tekbiri kadar yaygın bir şekilde okunmamıştır. Metni şu şekildedir:

"Allahu ekber Allahu ekber lâ ilâhe illallahu vallahu ekber Allahu ekber velillahi'l-hamd."

12- Temcîd

Cami musikisi terimlerindedir. Arapça "ta'zîm, senâ etmek" manasına gelen bu kelime, ululamak (örn. Temcîd-i Resul, Temcîd-i Ehli Beyt) minarelerde ezandan ayrı olarak, Allah'a yapılan dua, tazarru' ve münâcât'lar hakkında kullanılmıştır. Üç aylarda

Receb'in ilk gecesiyle başlayarak Ramazan'ın teravih kılınan ilk gecesine kadar, yatsı namazının ardından, Ramazan'da ise sahurdan sonra birkaç müezzinle beraber on kişiye kadar halkın da iştiraki ile minarede topluca okunan bir türdür. Temcîdler, genellikle sahur vaktinde okunduğundan halk arasında sahur manasında da kullanılır. Hacı Zihni Efendi merhum "Kitabu's-Salât"ında Temcîd'in, gecenin sülüs-i ahirinde (sonuncu üçte) ve Sultan Nasuriddîn'in (1277-1279) emri ile başladığını kaydetmiştir. Kandil ve kadir geceleri okuyan kişi sayısı daha da artar. Üç aylarda düzenli olarak okunsa da, üç ayların dışında özel günler ve gecelerde de okunduğu yerler vardır.

Musikiye hevesli olup da mahallesindeki minarede temcîde çıkmamış bir semt delikanlısı yok gibidir. Bunun yanı sıra temcîd okunurken minarenin altında toplanan musikiye meraklı kimseler, okunan temcîd hakkında yorumlar yaparak âdeta bir musiki meclisi oluşturlardı. Üç ayların girdiğini takvimlerle beraber temcîdler de haber verirlerdi. İlahilerde olduğu gibi temcîdlerin güftelerinde de ramazanın ilk on beş günü "merhaba, yâ şehr-i ramazan merhaba", son on beş günü ise "elveda, dost elveda" ifadeleri kullanılırdı.

Temcîdler, esaslı ve devamlı olarak İstanbul'da Hz. Hüdâî ve Nasûhi dergâhında okunurdu. Hüdâî dergâhında her pazartesi ve cuma geceleri temcîd okunması usulünü ve bunun vakfını Aziz Mahmud Hüdâî koymuştur.

Çengelköy Havuzbaşı'nda Kâdiriye'den Şeyh Nevruz'un tekke ve camiinde mübarek gecelerde okunurdu. Bununla beraber temcîd, İstanbul Kâdirihânesi, Sünbül Efendi Camii, Oğlanlar Tekkesi, Hz. Halid Camii, Karagümruk'te Hırka-i Şerif Camii, Eğrikapı'da İvaz Efendi Camii ve Tekkesinde okunurdu.

13- Muhammediyye

Yazıcıoğlu Mehmed (Muhammed), Arapça kaleme aldığı 'Megâribü'z-zamân li-gurûbi'l-eshyâ' fi'l-'ayn ve'l-'iyân' adlı eserinin Hz. Peygamber ve ashabıyla ilgili kısımlarını Türkçe olarak yeniden yazmış ve eserine 'Kitâbu Muhammediyye fi na'ti seyyidi'l-âlemîn habîbillâhi'l-a'zam Ebi'l-Kâsım Muhammedeni'l-Mustafâ' adını vermiştir. Müellif, Resûl-i Ekrem'in diliyle aktardığı, "yenile mevlidim çıkıns cihâna/ Eğerci söylenir dehren-fe-dehrâ" beytiyle, na't diye nitelendirdiği eserinin aynı zamanda mevlid özelliği taşıdığına işaret etmektedir. Eser tamamen Resûlullah'ın verdiği ilham ve âdeta tedris ile yazılmış olup, bunu, şu beyitlerde teyit etmektedir: "sana ol vermiş idi bu kitâbı/ pes ilt ona geri işbu kitâbı/ o cümle kâinâtın âfitâbı/ çün emretti bana düzdüm bu kitabı."

Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyyesi, mevlidden sonra İslam coğrafyasında en çok şöhet kazanan eserdir. Muhtelif zamanlarda, muhtelif kişiler tarafından besteleyen bu eserin, XV. yüzyılda bestelenmiş olması muhtemeldir. XVII. yüzyıldan itibaren bazı sanatkârların "muhammediyyehan" diye isimlendirilmeleri, eserin mevlid gibi ir-

ticalen ve beste ile okunduğunu göstermektedir. Tamamıyla şer'î bir mahiyet arz eden bu eser, halk arasında da, aydın zümre arasında da büyük bir takdirle karşılanmıştır. Muhammediyye'nin halk üzerinde en etkili kısmı "Vefât-ı Muhammed" bahsidir. Muhammediyyehân olarak şöhret bulan isimlerin başında XVII. yüzyılda yaşayan Akbaba imamı Mehmed Zaîfî ve İstanbul Hâfız Şuhûdî Mehmet Efendi gelir.

Din Görevlilerinin Musiki Konusunda Yeterlilikleri

Tebliğimizin bu kısmı, sadece din görevlilerinin dinî musiki konusundaki yeterlilikleri hakkında olacaktır.

Cumhuriyetin bir kurumu olmakla birlikte tarihsel kökeni itibarıyla Şeyhülislâmîliğe dayanan ve onun geleneksel misyonunu sürdürmek üzere kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi, kuruluş kanunu olan 3 Mart 1924 tarihli ve 429 sayılı Kanun'da 'İslam dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dini kurumları idare etmek' şeklinde ifade edilmiştir. Ülkedeki tüm cami ve mescitlerle bunların görevlilerinin idaresi Başkanlığa verildiği gibi tekke ve zaviyelerle bunların görevlisi olan şeyhlerin idaresi de Başkanlığa verilmiştir. 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılması ile birlikte bunlara dair hususlar Başkanlığın görev alanından çıkarılmıştır.²

Diyanet işleri başkanlığının kültür sanat ve musikiye yaklaşımı, yöneticilerine göre değişiklik arz etmiştir. Örneğin 1684 yılında doğan 67. Şeyhülislam Esad Efendi, musiki tarihimizin en önemli bilgilerinin bulunduğu *Atrabü'l-âsâr* gibi nadide bir eser yazmıştır. Bunun yanı sıra olumsuz fetvaları ile tanıdığımız Ebussuud Efendi de Şeyhülislamlık yapmıştır. Diyanet işleri ismini aldıktan sonra ise Ebussuud Efendi gibi Diyanet işleri Başkanlarımız olmasa da konuya verdikleri ehemmiyet bakımından onlar da kendi içlerinde ayrılmaktadır. "Bunun din görevlilerinin yeterliliği ile ne ilgisi var?" diye bir soru aklımıza takılıyorsa da konunun direkt muhatabı Başkanlıktır. Bunun camide ve Kur'an kurslarında görev yapanlar için olmazsa olmaz bir eğitim olduğunu henüz tam olarak anlamamışlardır. Bakınız, her şeyin ötesinde Kur'an'ın kendi içerisinde var olan musikiyi bugünkü müzik bilimi ile izah etmek mümkündür. Bizler, özellikle din adamlarımıza musikinin bir ilim dalı olduğunu anlatmakta zorlanıyoruz. Diyanet İşleri Başkanlığında İslam'ın kültürel ve sanatsal boyutu, hiçbir zaman, hiçbir bir daire başkanlığı veya genel müdürlük düzeyinde temsil edilmemiştir. Zihniyet daha çok;

- Evet, bir korumuz var mı?

Var.

- İhtiyacımız olunca ilahî okuyacak birilerini bulabilir miyiz?

Evet.

2 <http://www.diyaret.gov.tr/tr/kategori/kurulus-ve-tarihce/28>

Gerisinin çokta önem arz etmediğini, kurumun içerisinde ve dışarıdan yıllardır müşahede etmekteyiz.

Oysaki Diyanet İşleri Başkanlığının ilgili birimi, kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak personelin adaylık, kurs ve stajları ile hizmetiçi eğitim ihtiyaçlarını belirlemek, planlarını hazırlamak ve bu işleri yürütmekle görevli olduğu gibi, personelin etkinliğini ve verimliliğini artırmak için çalışmalar yapmak ve bu çalışmaları yürütmekte görevleri arasındadır.

Yeryüzünde Müslüman, Hristiyan veya ateist tüm insanların zorunlu olarak dinledikleri tek şey, Ezan-ı Muhammedî'dir. Allah adına İslam'ı temsil eden bu güzelliği kötü icra ile nefret edilir hâlden kurtarmanın tek yolu ise musiki eğitimidir. Bu konuda T.C. eğer kurumları ile bir bütünse, eleman yetiştirmek sadece Diyanet İşleri Başkanlığına maledilmemelidir. İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri de bu konuda gerçekten taşın altına elini koymalıdır. Zira bu iki kurum Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin temelini teşkil etmektedir. Bunlar çok basit tedbirler ve çözüm önerileri ile aşılabilecek konulardır. Kurulacak akademik bir platformda konunun çok daha verimli bir şekilde çözüleceğine inanmaktayız. Ama başta da belirttiğim gibi bunun olabilmesi için zihniyetimizin, musikinin bir gösteri değil ilim olduğunu kavraması gerekir.

1994 yılında Bursa Merkez Yıldırım ilçesine görev almak için imtihana girdiğimde İlçe Müftüsünün "bir ezan oku" nidasına karşılık konservatuar ikinci sınıf öğrencisi olarak "hangi makamda okuyayım" diye sormam ve "oda mı makamla oluyor" cevabını almam, din görevlilerinden öte, onların yöneticilerinin yeterlilikleri konusu hakkında bize bilgi vermektedir. Bence yeterlilikleri sorgulanması gereken sadece personel değil, onların yöneticileridir de.

KAYNAKLAR

- Abdurrahman Çetin, Kur'an Kıraatında Musikinin yeri, Uludağ Üniversitesi İlahiyat, Fakültesi Dergisi, Sayı 7, Cilt 7, 1998 Bursa
- Abdülhakim Koçin, "Vesiletü'n-Necât'taki Duaların Münacat Türü Açısından Değerlendirilmesi" Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri, Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa 2007
- Abdülmelik b. Hişam (213), Sîretü'n-Nebeviyye, Beyrut 1985
- Abdürrezzak bin Hemmâm Es-Sanânî, el-Musannef, (thk; Habîbürrahmân el-A'zâmî), Beyrut 1983
- Abdürrezzak bin Hemmâm Es-Sanânî, el-Musannef, (thk; Habîbürrahmân el-A'zâmî), Beyrut 1983
- Adil Ali Atalay Vaktidolu, Alevi Duaları Gülbangları, Can Yayınları, İstanbul 2003
- Adil Ali Atalay Vaktidolu, Kumru Kenzül-Mesâib, Can Yayınları, İstanbul 2007

- Agayeva, Süreyya, "Nota", D.İ.A., İstanbul : TDV yayınları
- Ahmed b. Hanbel (241), Müsned, Beyrut 1962
- Ahmed Bin Muhammed Bin Hanbel, el-Müsned, İstanbul 1992
- Ahmed Cevdet Paşa, Kıyas-ı Enbiyâ, İstanbul 1969
- Ahmet Çalışır, Beste-i Kadimden Beste-i Cedîde Mevlevî Âyinleri, Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları
- Ahmet Hakkı Turabi, Sanat ve Klasik, Klasik İslam Düşüncesinde Musiki Tasavvuru, İstanbul 2006
- Ahmet Hakkı Turabi, "el- Kindî'nin Musiki Risaleleri", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danş. Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan), İstanbul, 1996
- Ahmet Kabaklı, "Türklerde Hz. Peygamber Sevgisi", Kutlu Doğum Haftası, TDV yayınları, Ankara 1990
- Ahmet Yaşar Ocak, Tarihten Teolojiye: İslam İnançlarında Hz. Ali, İsmet Çetin "Türk Halk Edebiyatında Hz. Ali", Ankara 2005
- Ak, Ahmet Şahin, Türk Musikisi Tarihi, Ankara: Akçağ Yayınları, 2009;
- Aksoy Bülent, "Üç Cepheden Kantemiroğlu", Musikişinas Dergisi sayı: 10, İst: Boğaziçi Üniversitesi Türk Müziği Kulübü, 2008
- Ali Rıza Sağman, Mevlid Nasıl Okunur ve Mevlidhanlar, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1951
- Aytaç Ergen, Türk Musikisi Notam Programı Bahtiyar Fenkligi, Bektâşî Nefes ve Mersiyeleri, İstanbul 1943
- Bardakçı, Murat, "Maragalı Abdülkadir", İst: Pan, 1986
- Bedri Mermutlu "Besteli Mevlid Meselesi" Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayıncılığı ve Etkileri, Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa 2007
- Behar, Cem, "Musikiden Müziğe", İst: Y.K.Y, 2008
- Bekir Sıtkı Sezgin, Dini Musiki Ders Notları
- Beşir Ayvazoğlu, "Türk Dindarlığının Estetik Boyutları", Kutlu Doğum Haftası, TDV Yayınları Ankara 1990
- Bülent Aksoy, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Musiki ve Batılılaşma", Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul 1985
- Cemaleddin Server Revnakoğlu, "Minare Musikimizde Temcîdler", Tarih Konuşuyor Mecmuası, İstanbul 1943
- Cemaleddin Server Revnakoğlu, Tarih Dünyası, "Yaşar Baba", Temmuz 1965
- Cemaleddin Server Revnakoğlu, Tarih Konuşuyor, "Usul ve An'aneleri ile Asırlarca Devam Eden Tarikatlarda Cenaze Törenleri."

- Cevdet Paşa, Kıyas-ı Enbiya, İstanbul 1969; Clarke, Gloria L., Toplum Bilim, "Alevi Kültürel Kimliğinde Bektâşîliğin Rolü", (Çeviri: Hande A. Yürür, Birkan Kızılca, İstanbul 2001
- Duygulu, Melih Alevi Bektâşî Müziğinde Değişler, İstanbul 1997
- el-Askalâni, İbni Hacer, el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe, Beyrut 1326
- el-Beyhakî, Ahmed b.el-Hüseyn (458/ 1066), Sünenü'l-Kübrâ, Haydarabad 1344
- el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim (256/870), Sahih (Terc. A. Naim /K. Miras), Ankara 1988
- el-Cezîrî, Abdurrahman, el-Fıkh ale'l-Meyâhibi'l-Erbaa, Kahire 1992
- el-Kettâni, Abdülhay, et-Terâtibü'l-idâriyye, İstanbul 1990
- el-Müttakî, Ali (975/1576), Kenzü'l-Ummâl, Beyrut 1985
- Ergun, Sadeddin Nüzhet, Türk Musikisi Antolojisi, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1942;
- es-Sicistânî, Ebu Dâvud, Sünen, Beyrut 1988
- es-Suyûtî, Celâleddin, Hasâisü'l-Kübrâ, Beyrut 1332
- et-Tehânevî, Keşşâf-ı Istılahât-ı Fünûn, İstanbul 1962
- Eugenia Popescu-Judet, "Türk Musikisinin Kültür ve Anlamları", Çev. Bülent Aksoy, İst: Pan, 1996
- ez-Zehabi, Ahmed b. Osman, Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, Beyrut 1985
- Halil Can, Dini Musiki Ders Notları Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, İstanbul 1990
- Hasan Aksoy, "Mevlid", DİA, Ankara 2004
- Hasibe Mazioğlu, "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", Türkoloji, AÜDTCF Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Enstitüsü, Ankara 1974
- Işık, Emin, "Kültür ve Musikimiz", Kubbealtı Akademik Mecmua, İstanbul 1989
- İb-i Mâce el-Kazvînî, es-Sünen, İkâmetü's-Salât, İstanbul 1992
- İbni Hibban, Sahih, Beyrut 1984
- İbnü'l-Esir, Ali b. Muhammed (630), Üsüdü'l-Gâbe, Kahire 1970
- İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Hoş Sadâ, İstanbul 1958
- İmam Kastallânî, Mevâhib-i Ledünniyye Tercümesi Meâlimü'l-yakîn, çev. Şair Bâkî, İstanbul 1316
- İsa Doğan, Türklük ve Alevilik, Samsun 1997
- İsmail Belig, Güldeste-i Riyaz-ı İrfan ve Vefeyat-ı Dânişverân-ı Nâdiredân, Hüdavendiğar Matbaası, Bursa 1302
- İsmail Hakkı Özkan, "Kaside", DİA, İstanbul 2001

- İsmail Hakkı Özkan, Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2006
- Kadir Atlansoy, "Süleyman Çelebi ve Mevlid Üzerine Bazı Bilgiler", Osmanlı Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, I-XII
- Kâzım Baykal, Süleyman Çelebi ve Mevlid, (Yayına Hazırlayan Kadir Atlansoy), Bursa Eski Eserler ve Sevenler Kurumu İslam Araştırmaları, Bursa 1999
- M. Ekrem Karadeniz, Türk Musikisinin Nazariye ve Esasları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- M. Fatih Salgar, Dede Efendi, Ötüken Yayınları, İstanbul 1995
- M. Fatih Salgar, Mevlevî Âyinleri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008
- M. Nazmi Özalp, Türk Musikisi Tarihi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2000
- M. Ekrem Karadeniz, Türk Musikisinin Nazariye ve Esasları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Mansur Ali Nâsîf, Tâc Tercemesi (çev. Bekir Sadak), Eser Yayınevi, İstanbul 1980
- Mehmed Salahi, Kâmûs-i Osmânî, İstanbul 1313, s.147. Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, "Memlûklüler", İstanbul 1989.
- Mehmed Zihni, Kitâbü's-salât (Ni'met-i İslam), İstanbul 1332
- Mehmet Emin Altıntop, Türk Din Musikisinde Arapça Güfteli İlahîler (Şuğuller), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994
- Mehmet Nûri Uygun, Kur'an ve Musiki, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları II, İstanbul 2001
- Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü, İstanbul 1993, III, 451
- Meliha Yıldırım Sarıkaya, Türk İslam Edebiyatında Hz. Ali (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2004
- Mevlid-i Şerif, Nr. 1286, Hacı Selimağa Kütüphanesi, Nr. 1286, Hacı Selimağa Kütüphanesi, 1242/1827
- Mevlid-i şerif, Nr. 985, Bursa Orhan Kütüphanesi, 1115/1703; Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, (Çeviri Salih Tuğ), MÜ. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1993
- Muhammed İhsan Oğuz, Miftahü's-sâade, İstanbul 1968
- Muhammed İsmail Buhârî, el-Câmiu's-Sahîh, İstanbul 1992
- Muhammed İsmail Buhârî, el-Câmiu's-Sahîh, Tevhid 52, İstanbul 1992
- Muhittin Serin, Kemal Batanay, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2006
- Mustafa Kara, Din Hayat ve Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990

- Mustafa Özdamar, Âl-i Aba Ehl-i Beyt ve Âl-i Resûl Aleyhisselam, İstanbul 2008
- Mustafa Özdamar, Doğumdan Ölümüne Musiki, Kurkkandil Yayınları, İstanbul
- Mustafa Uzun, "İlâhî", DİA, İstanbul 2005, c. XXII
- "Mi'râciye", DİA, İstanbul 2005, c. XXX
- "Muhammediyye", DİA, İstanbul 2005, c. XXX
- Mütercim Asım Efendi, El-okyanûsü'l-Basît Fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît, Matbaâ-yı Osmâniye, İstanbul 1305
- Necla Pekolcay, Mevlid, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993
- Neseî, es-Sünen, İftitah 83, İstanbul 1992
- Neseî, es-Sünen, İftitah 83, İstanbul 1992
- Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1987
- Nihat Sami Banarlı, Şiir ve Edebiyat Sohbetleri, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982
- Nuri Özcan -"Bektâşî Musikisi", DİA
- "Mersiye", DİA
- "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Dinî Musiki", Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999
- Dini Musiki Ders Notları, İstanbul
- Türk Din Musikisi Dersleri (Yayınlanmamış Ders Notları), İstanbul, 1985
- Onsekizinci Asırda Dini Musiki, İstanbul 1982
- Ömer Faruk Harman, "Davud" TDV İslam Ansiklopedisi, C. IX
- Ömer Tuğrul İnançer, "Bektâşî Musikisi" Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1994
- Ömer Tuğrul İnançer, "Dini Musiki", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1994. I-VIII
- Ömer Tuğrul İnançer, Osmanlı Tarihinde Sufilik, Özel Notlar
- Ramazan Karaman, 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik Bektâşîlik, "Alevi-Bektâşîlerde Yenigün (Nevruz) İle İlgili İnanç ve Ritüeller, Ankara 2007
- Rauf Yekta, Esâtiz-i Elhan III, "Dede Efendi", İstanbul 1924
- Rauf Yekta, Türk Musikisi Klasiklerinden Bektâşî Nefesleri, c. IV-V, BK Yayınları İstanbul 1933
- Recep Tural, Türk Din Musikisinde Na't, Tesbih ve Temcidler, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994
- Revnakoğlu, Cemaleddin Server, "Eski Muharremlerde Mersiye ve Aşûre", En Son Dakika, İstanbul Kasım 1951

- Sabri Tüfekçi, Dini Türk Musikisi Formları, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001
- Sadeddin Nüzhet Ergun, Bektaş-ı Kızılbaş Alevi Bektaşi Şairleri ve Nefesleri
- Sadeddin Nüzhet Ergun, Türk Musikisi Antolojisi, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1942, I-II
- Sadün Aksüt, Türk Musikisi Güfteler Hazinesi, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1993, c.I-II
- Sağman, Ali Rıza, Meşhur Hafız Sami Merhum, İstanbul 1947
- Sağman, Ali Rıza, Mevlid Nasıl Okunur ve Mevlidhanlar, İstanbul 1951
- Salcı, Vahit Lütfi, Gizli Türk Halk Musikisi ve Türk Musikisinde Armoni Meselesi, Numune Matbaası, İstanbul 1940
- Say, Ahmet, "Müzik yazıları", Müzik Ansiklopedisi, Ankara: Sanem Matbaa, 1985
- Serdar Öztürk, "Nota", Ansiklopedik Sanat Sözlüğü, İstanbul: Altan Matbaa 2001
- Sufi Inayat Khan, Müzik İnsan ve Evren Arasındaki Köprü, (çev. Kaan H.Ötüken-Tuğrul Ökten), Arıtan Yayınevi, İstanbul 1994
- Suphi Ezgi, Nazarî Amelî Türk Musikisi, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı
- Suphi Ezgi, Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit- Na't- Salât-Durak, İstanbul 1945
- Tahir Olgun, Müslümanlıkta İbadet Tarihi, İstanbul 1963
- Titus Burckhardt, Sacred Art in East and West: Its Principles and Methods, trans. Lord Northbourne, Perennial Boks, London 1967
- Tohumcu, Z. Gonca Girgin, Müziği Yazmak, İstanbul: Nota Yayıncılık, 2006
- Ubeydullah Sezikli, Abdülkâdir Merâğî ve Câmîu'l-Elhân'ı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007
- Ubeydullah Sezikli, -Kırşehirli Nizâmeddin İbn Yûsuf'un Risâle-i Musiki Adlı Eseri, M.Ü.S.B.E. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2000
- Uygun, Nuri, "Safiyüddin Abdülmümin el-Urmevi ve Kitabül Edvarı", İst: Kubbealtı, 1999
- Yakub Kadri Karaosmanoğlu, Erenlerin Bağından, Orhaniye Matbaası, İkinci Baskı, 1922
- Yaltrık, Hüseyin, Tasavvufi Halk Müziği, Ankara 2003
- Yavuz Demirtaş, Türk Din Musikisi Formları, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 14,
- Yazıcıoğlu Mehmed, Muhammediyye (haz. Âmil Çelebioğlu), Tercüman 1001 Temel Eser
- Yılmaz Öztuna, Türk Musikisi Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990
- "Nota Yazısı", Türk Musikisi Ansiklopedik Sözlüğü II., İstanbul: Orient, 2006
- Türk Musikisi Teknik ve Tarih, Ankara: Türk Petrol Vakfı, 1987.

İnternet kaynakları

<http://www.diyenet.gov.tr/tr/kategori/kurulus-ve-tarihce/28>

Oturum Başkanı: Ubeydullah Bey'e çok teşekkür ediyoruz. Bu konuda söylenmesi gereken şeyleri açık yüreklilikle söyledi. Tabii daha söylenecek çok şey var ama bunlar zaman içerisinde şekillenecektir.

Efendim böylece bu oturumumuzdaki tebliğlerin takdimi burada sona ermiş oluyor. Arkadaşlarımıza çok teşekkür ediyorum.

Şimdi oturumun diğer kısmına geçiyoruz.

Bir Konuşmacı: Hocam, 15 dakika ara var.

Oturum Başkanı: Peki, o zaman 15 dakika sonra görüşmek üzere.

Bu arada kısa da olsa bazı sorular olabilir. Bu konuda arkadaşlarımıza söz vermek istiyorum.

Buyurun efendim.

Bir Konuşmacı: Hocam müzakerelerde yapsak onu.

Oturum Başkanı: Müzakerelerde mi yapalım? Peki.

(15 dakika ara verildi)

Oturum Başkanı: Oturumumuzun Müzakereler bölümüne geçiyoruz.

Beş tane müzakereci hocamız var. Onları sırayla çağırmak istiyorum.

Hocamız Prof. Dr. Süleyman Uludağ, buyurun.

Doç. Dr. Ali Tan, Dr. Mehmet Ali Sarı, Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Akpınar ve Dr. Cumhuriyet Koca buyurun efendim.

Arkadaşlarımız bundan önceki tebliğlerin müzakerelerini yapacaklar. Yalnız hepimizin bildiği gibi müzakereler biraz daha kısa oluyor zaman itibarıyla. Daha önceki konuşmalara 20 dakika bir süre verilmişti. Bu müzakereleri de 10 dakika ile sınırlandırmamız gerektiği söylendi. O bakımdan arkadaşımız da bu hassasiyete herhalde uyacaklardır.

Süleyman hocamdan başlayım efendim.

Buyurun hocam.